

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, є однією з найбільш складних цивільно-правових проблем. В умовах проведення в Україні соціальних та економічних перетворень важливого значення набуває проблема подальшого розвитку і вдосконалення правового регулювання відносин у сфері транспортної діяльності на залізничному транспорті, в тому числі питань відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом. Зазначене обумовлено перш за все тим, що економіку будь-якої держави неможливо уявити без послуг, пов'язаних як з перевезенням вантажу, так із перевезенням пасажирів та багажу залізничним транспортом. Більше того, у всіх країнах світу залізничний транспорт є сферою діяльності, яка багато в чому визначає рівень розвитку країни і суспільства, можливість переходу до ринкових відносин, ступінь забезпеченості прав і свобод людини і громадянина, стан навколишнього середовища тощо. У зв'язку з цим відповідальність учасників цивільних відносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, є найважливішою правовою категорією у цивільному законодавстві України.

Вдосконалення чинного законодавства України, що регулює відносини з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, неможливо без глибокого теоретичного осмислення проблем транспортного права. На даний час однією з таких проблем є з'ясування правової природи відповідальності учасників вищезазначених цивільних правовідносин, яка настає за невиконання або неналежне виконання зобов'язань за договором перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом.

Актуальність розгляду теми дисертаційного дослідження обумовлена також сучасним станом судової практики, що характеризується постійним зростанням кількості спорів, які впливають із порушення договірних зобов'язань за договорами перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом; наявністю суперечливих, інколи діаметрально протилежних точок зору на проблеми здійснення та захисту цивільних прав у фаховій науковій літературі.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що питання відповідальності учасників цивільних правовідносин, які виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України, є актуальними і з теоретичної, і з практичної точок зору, чим пояснюється доцільність обрання теми дисертаційного дослідження.

Теоретичну основу дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних науковців: М.М. Агаркова, І.О. Андріанова, С.С. Алексєєва, В.Г. Баукіна, О.А. Белянєвича, В.І. Борисової, М.І. Брагінського, І.В. Булгакової, В.В. Вітрянського, Г.С.Гуревича, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, В.О.Єгізарова,

О.С. Іоффе, У.В. Залеського, В.Г. Корнєєва, О.С. Красільнікова, О.В. Літвінової, В.В. Луця, Г.В. Моргунова, Л.І. Рапопорта, О.М. Садікова, Г.В. Самойленка, Н.О. Саніахметової, В.Т. Смирнова, І.В. Спасибо-Фатєєвої, М.О. Тарасова, Е.В. Ткаченка, Ю.К. Толстого, Б.Л. Хаскельберга, Р.Й. Халфіної, Є.О. Харитонова, О.І. Харитонової, В.В. Шмельова, Г.Ф. Шершеневича, В.С. Щербини, В.Л. Яроцького та ін.

Проте, наукові праці з обраної тематики не відображають усіх існуючих проблем. Багато фундаментальних робіт було написано за законодавством, що втратило чинність, та з урахуванням іншої державної політики і громадських підходів, виражених в нормах об'єктивного права, і тому є такими, що не відповідають сучасним реаліям.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є комплексне дослідження теоретичних і практичних проблем відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, на підставі системного узагальнення чинного національного законодавства, юридичної практики та зарубіжного законодавчого досвіду.

У зв'язку з поставленою метою вирішувалися наступні завдання:
здійснити аналіз огляду літератури та еволюції поняття відповідальності учасників правовідносин із перевезення на залізничному транспорті та обрати напрями дослідження;

визначити поняття, умови та підстави договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом;

з'ясувати особливості відповідальності перевізника, вантажовідправника та вантажоодержувача за договором перевезення вантажів залізничним транспортом;

визначити особливості відповідальності перевізника за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом;

надати характеристику цивільно-правової відповідальності пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом;

сформулювати пропозиції щодо удосконалення правового регулювання відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом.

Об'єктом дослідження є цивільні правовідносини, пов'язані з перевезенням на залізничному транспорті.

Предметом дослідження є відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації складає система взаємопов'язаних загальнонаукових, спеціальних методів наукового дослідження, застосування яких забезпечує достовірність знання та вирішення поставлених цілей і завдань. У дисертації були використані такі методи: історико-правовий, порівняльно-правовий, системно-структурний, аналітико-синтетичний, логіко-юридичний. За допомогою історико-правового методу виявлено особливості становлення та еволюції законодавчого регулювання і наукових поглядів на відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом (розділ 1). Порівняльно-правовий метод використано з метою з'ясування моделі правового регулювання відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, у різних галузях права (господарське, кримінальне, адміністративне, цивільне) та правових системах деяких зарубіжних країн (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). Аналітико-синтетичний та системно-структурний методи застосовувалися при визначенні особливостей відповідальності перевізника, вантажовідправника, вантажоодержувача та пасажирів, виділенні підстав та умов їх відповідальності (підрозділи 3.1, 3.2, 4.2). Логіко-юридичний метод дозволив проаналізувати зміст норм чинного законодавства України, які регулюють особливості відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, виявити недоліки цивільно-правової регламентації вищезазначених відносин та обґрунтувати пропозиції з удосконалення законодавства у цій сфері (розділи 3, 4).

Емпіричну основу дослідження становлять законодавчі та інші нормативно-правові акти України та деяких зарубіжних країн, а також матеріали судової практики України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України, на основі якого обґрунтовано нові наукові положення та розроблено пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання у цій сфері.

Наукова новизна дисертаційного дослідження відображена у наступних положеннях:

уперше:

зроблено висновок, що до революції 1917 р. договори перевезення незалежно від виду перевезень визнавалися самостійними цивільно-правовими договорами. Разом з цим, у проєкті Цивільного Уложення були відображені публічний характер діяльності транспортних організацій та публічно-правові

елементи, властиві перевезенням транспортом загального користування, що свідчило про наявність публічності цих договорів;

запропоновано закріпити на законодавчому рівні положення, відповідно до якого підставою для звільнення від відповідальності залізниці має бути не сам факт наявності зазначених обставин, а доведений правопорушником (залізницею) причинний зв'язок цих обставин із правопорушенням. У зв'язку з цим доцільно передбачити обов'язок залізниці доводити відсутність своєї вини та зазначене положення закріпити у ст. 111 Статуту залізниць України;

зроблено висновок, що на цей час транспортним законодавством про перевезення на залізничному транспорті не встановлено штраф за затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, та за запізнення його прибуття до пункту призначення. Встановлення договором такої відповідальності на цей час не практикується, у зв'язку з чим пропонується це передбачити у ст. 911 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України);

встановлено, що відповідальність перевізника за втрату або пошкодження багажу пасажирів має обмежений характер, тобто перевізник несе відповідальність лише у межах вартості перевезеного багажу і лише за наявності вини. При цьому даною нормою перевізник обмежує права та законні інтереси пасажирів, у зв'язку з чим пропонується замість виключної неустойки, що сьогодні застосовується у разі притягнення перевізника до відповідальності за порушення зобов'язання з перевезення багажу залізничним транспортом, використовувати штрафну, яка б надавала можливість стягнення не лише самої неустойки, а й суми збитків;

запропоновано класифікацію відповідальності пасажирів залізничного транспорту залежно від: обсягу заподіяної шкоди; суб'єкта, якому заподіяна шкода; характеру цивільно-правового порушення; санкцій, які застосовуються до пасажирів; наявності або відсутності вини пасажирів;

удосконалено:

порядок відмови вантажовідправника від запланованих перевезень за договором перевезення вантажу залізничним транспортом, у зв'язку з чим відмова вантажовідправника від запланованих вагонів для зменшення розміру штрафу повинна бути письмовою та поданою станції у встановлений термін із зазначенням у ній дати подання відмови;

визначення безквіткового пасажирів як особи: 1) яка виявлена у поїзді місцевого чи іншого сполучення з проїзним документом для проїзду у приміському сполученні; 2) проїзні та перевізні документи якої містять інформацію, доповнення, виправлення, зроблені не уповноваженими на це особами;

висновок про те, що пасажир як сторона договору перевезення залізничним транспортом несе відповідальність, яка регламентується нормами адміністративного, кримінального та цивільного законодавства. Проте цивільно-правова відповідальність пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу настає лише у разі заподіяння шкоди майну залізниці, що відшкодовується в порядку, встановленому главами 81-82 ЦК України;

дістало подальшого розвитку:

теза про те, що відповідальність перевізника за заподіяння шкоди життю і здоров'ю пасажирів визначається безпосередньо не договором перевезення, а нормами деліктного права. У цьому випадку перевізник відповідає за заподіяння шкоди життю і здоров'ю пасажирів (у тому числі безквиткового), виступаючи як власник джерела підвищеної небезпеки. Не допускається безвинна відповідальність перевізника перед пасажиром за підвищено небезпечну діяльність із експлуатації транспорту;

теза про те, що відповідальності залізниці за порушення договірних зобов'язань під час перевезень притаманні певні особливості, які відрізняють її від загальної для всіх учасників цивільних відносин моделі, а саме: одностороннє застосування принципу обмеженої відповідальності до перевізника на відміну від підвищеної відповідальності відправника; застосування за загальним правилом принципу вини перевізника у незбереженні вантажу, яка презюмується; особливий механізм реалізації відповідальності перевізника; відсутність свободи сторін у зміні нормативних положень щодо відповідальності у договірному порядку з огляду на те, що у сфері залізничних перевезень діє формулярне право.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки даної проблеми і вивчення особливостей правового регулювання відносин у сфері перевезення залізничним транспортом;

правотворчості – для вдосконалення законодавства України шляхом внесення відповідних змін до ЦК України, ГК України, Закону України «Про залізничний транспорт», Статуту залізниць України;

правозастосовній діяльності – для вдосконалення судової практики при вирішенні судами спорів, пов'язаних із визначенням порядку та підстав відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом;

навчальному процесі – під час викладання дисципліни «Цивільне та сімейне право України», спеціальних курсів «Зобов'язальне право», «Правове регулювання перевезень в Україні», при підготовці робочих програм, методичних рекомендацій та посібників із зазначених дисциплін.

Апробація результатів дослідження. Дисертація була виконана та обговорена на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати дослідження, теоретичні висновки і положення роботи відображені у виступах на регіональних та міжнародних наукових конференціях, засіданнях круглих столів, зокрема: Круглому столі «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі» (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.); Інтернет-конференції «Підґрунтя формування цивільного законодавства України (Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського)» (м. Одеса, 7 грудня

2012 р.); VIII Міжнародній цивілістичній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасна цивілістика» (м. Одеса, 29-30 березня 2013 р.); Міжнародній науковій конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.); Круглому столі «Нова редакція Конституції України та вдосконалення цивільного законодавства: проблеми гармонізації» (м. Одеса, 14 вересня 2013 р.); Круглому столі «Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування» (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.); Інтернет-конференції «Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського («Цивільний кодекс України: досвід 10 років застосування»)» (м. Одеса, 7 грудня 2013 р.)

Публікації. Основні теоретичні і практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження знайшли відображення у 17 публікаціях з теми дослідження, у тому числі 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, та 1 статті, опублікованій у зарубіжному виданні.

Структура дисертації визначається метою і предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел із 281 найменування. Загальний обсяг дисертації становить 206 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зазначається зв'язок обраної теми з планами науково-дослідницьких робіт, формулюються мета та завдання дослідження, визначаються об'єкт, предмет і використані методи дослідження, викладається наукова новизна роботи, висвітлюються практичне значення й апробація результатів дослідження, вказуються публікації та структура дисертації.

Розділ 1 «Огляд літератури та вибір напрямів дослідження» складається з двох підрозділів, присвячених постановці проблеми, дослідженню стану її розробки, визначенню методологічного підґрунтя дослідження.

Підрозділ 1.1. «Розвиток законодавства щодо відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом» присвячено історичному експурсу в становлення та еволюцію поглядів на досліджувані питання та вивченню світового і вітчизняного досвіду соціально-економічних перетворень та їх правового забезпечення в сфері залізничних перевезень.

При аналізі стану першоджерел були розглянуті насамперед ті юридичні пам'ятки, акти цивільного законодавства тощо, які містять інформацію про стан правової доктрини у галузі в цілому, а також відбивають досягнення правової думки, котрі знайшли своє відображення в окремих нормах права, правових інститутах, кодифікованих актах. У зв'язку з цим була визначена трансформація відповідальності учасників цивільних правовідносин,

що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, і на цій основі встановлено динаміку потреби у подальшому врегулюванні цього питання.

Зазначається, що не дивлячись на те, що українське законодавство про залізничні перевезення було розроблено з урахуванням нових ринкових відносин і в цілому відповідає міжнародним стандартам, воно не позбавлено недоліків і внутрішніх протиріч, які негативно відображаються на правозастосовчій діяльності.

Підкреслено, що відносини з перевезення існували ще у дореволюційній Росії, що знайшло своє відображення у Загальному статуті російських залізниць. Подальшого розвитку ці перевезення, і як наслідок, їх законодавче забезпечення дістали в СРСР. Проте система правового регулювання відносин із перевезення вантажів, коли основний пласт зазначених відносин регламентувався не законом, а підзаконними нормативно-правовими актами уряду та відомчими нормативно-правовими актами транспортних міністерств, створювала сприятливу підставу для реалізації суто відомчих інтересів на шкоду правам та законним інтересам вантажовідправників та вантажоодержувачів, що знайшло своє відображення в численних правилах, з явною перевагою на користь транспортних організацій. Цей досвід є негативним і його наслідки відчуються до цього часу.

Підрозділ 1.2. «Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження» присвячений аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або опосередковано торкаються досліджуваних питань.

Серед перших дослідників відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезень вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, в радянському та сучасному українському цивільному праві були такі вчені-юристи, як В.С. Мілаш, В.В. Вітрянский, Г.Ф. Шершеневич, В.С. Ломака, І.В. Булгакова, Е.М. Деркач, В.Г. Баукин та ін., праці яких й до цього часу є основним підґрунтям для науковців та практиків при вирішенні питань стосовно договорів перевезення залізничним транспортом та принципів відповідальності учасників вищезазначених правовідносин за неналежне виконання зобов'язань.

Проте в умовах зміни економіко-правових умов функціонування залізничних перевізників, зміни акцентів у державному регулюванні перевезення вантажів залізницею, впливу євроінтеграційних процесів потребує переосмислення положення щодо відповідальності залізниці при здійсненні перевезень та відповідальності вантажовідправника, одержувача та пасажирів за порушення договорів перевезення залізничним транспортом.

Огляд літератури дозволив дійти висновку про те, що попри значну увагу науковців до означеної проблеми, велика кількість питань, зокрема, відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, усе ще залишається недослідженою.

Розділ 2 «Загальна характеристика договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом» складається з трьох підрозділів і присвячений дослідженню цивільних правовідносин, що виникають із перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, аналізу та визначенню поняття договірної відповідальності учасників зазначених правовідносин, підстав та умов її виникнення.

У підрозділі 2.1. *«Загальна характеристика правовідносин, що виникають із перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом»* звертається увага на те, що відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 11 ЦК України правовідносини щодо перевезення вантажів, пасажирів та багажу виникають із договорів та інших правочинів.

Специфічність вищезазначених правовідносин зумовлена тим, що у Законі України «Про залізничний транспорт» відсутні як визначення договору перевезення, так і характеристика (опис) умов, які складають його зміст, проте є посилання на те, що відносини підприємств залізничного транспорту регламентуються Статутом залізниць України і укладеними на його підставі договорами, які поділяються на основні та допоміжні.

Водночас акцентується увага на тому, що у цивілістичній науці правовідносини щодо перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом відносяться до групи договорів про надання послуг. Більш того, ЦК України містить спеціальну главу, присвячену загальним положенням про надання послуг, що пов'язано з тим, що з одного боку, у ЦК України не можливо детально врегулювати всі договори у цій сфері, а з іншого – необхідно було закріпити загальні положення, що стосуються договорів цього типу. Саме тому в ч. 2 ст. 901 ЦК України передбачено, що положення глави 63 можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо вони не суперечать суті зобов'язання. Саме на цій підставі законодавець пропонує договором про надання послуг охоплювати будь-які види послуг, що відповідають встановленим цивільним законодавством критеріям.

Загальні умови перевезення визначаються ЦК України, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, що видаються відповідно до них. Оскільки деякі спеціальні акти були прийняті ще в умовах системи з планово-адміністративним регулюванням економіки й на сьогоднішній день у значній своїй частині застаріли, зазначені нормативно-правові акти застосовуються, якщо вони не суперечать положенням ЦК України.

У зв'язку з цим норми про договір перевезення, які містяться у главі 64 ЦК України, носять абстрактний характер, що проявляється в ряді договорів, спрямованих на регулювання різних відносин, пов'язаних з перевезенням вантажів, пасажирів і багажу. Визначено позицію щодо системи договорів, що опосередковують перевезення пасажирів, вантажів, в яку також входять й інші договори, передбачені ЦК України, спрямовані на регулювання відносин, що

виникають між учасниками процесу перевезення, тому такі правовідносини за своєю правовою природою є цивільно-правовими (зобов'язальними).

У сучасних умовах система договорів опосередковує перевезення вантажів, пасажирів і багажу. У цю систему стосовно всіх видів транспорту входять наступні договори: 1) договір перевезення вантажу; 2) договори перевезення пасажирів та багажу; 3) договори про організацію перевезення вантажів (довгострокові договори); 4) договори про організацію роботи із забезпечення перевезень вантажів (вузлові угоди, договори на централізоване завезення (вивіз) вантажів) тощо.

Зазначені договори мають пряме відношення до перевезень, оскільки всі вони є підставою виникнення цивільних правовідносин між учасниками процесу перевезення: 1) вантажовідправником, перевізником (іншими транспортними організаціями) і вантажоодержувачем; 2) пасажиром і перевізником.

Таким чином, правове регулювання відносин між органами залізничного транспорту та його клієнтурою практично перетворюється в регулювання самої транспортної діяльності, а договір перевезення вантажів – в особливий самостійний вид цивільно-правових договорів.

Оскільки цивільні правовідносини, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу, складаються з суб'єкту, об'єкту та змісту (суб'єктивні цивільні права та обов'язки), у підрозділі визначаються права та обов'язки учасників вищезазначених правовідносин. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що ці правовідносини, як правило, виникають на підставі укладеного договору перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом.

У **підрозділі 2.2. «Поняття договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом»** встановлено, що порушення договірних зобов'язань традиційно, ще з часів римського права, є однією з підстав цивільно-правової відповідальності. Такі зобов'язання мали назву «договірних» і протиставлялися «деліктним» та «квазідоговірним» зобов'язанням. Вони виникали з договорів та інших правомірних актів і регулювали відносини в їх нормальному, непорушеному стані.

У підрозділі аналізується поняття цивільно-правової відповідальності, яке багато років є спірним в юридичній науці. У цивільному праві багато понять застосовується у різних значеннях, що визначає й зміст відповідного поняття. Сказане повною мірою стосується й поняття «цивільно-правова відповідальність», що обумовлено наявністю множинності точок зору щодо сутності цього поняття, висловлених в юридичній літературі, адже запропоновані висновки залежать від обраного аспекту дослідження даної правової категорії.

У процесі дослідження виділено деякі специфічні риси цивільно-правової відповідальності, що дозволяють відмежувати її від інших видів юридичної відповідальності й підкреслюють її цивільно-правовий характер.

По-перше, це майновий характер цивільно-правової відповідальності. По-друге, відповідальність за цивільним правом являє собою відповідальність одного учасника цивільно-правових відносин перед іншим, відповідальність правопорушника перед потерпілим. По-третє, одна з основних особливостей цивільно-правової відповідальності полягає у відповідності до обсягу відповідальності розміру заподіяної шкоди або збитків. По-четверте, особливістю цивільно-правової відповідальності є застосування рівних за обсягом заходів відповідальності до різних учасників майнового обігу за однотипні правопорушення.

У підрозділі 2.3. «Підстави та умови договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом» відмічається, що надання загальної характеристики договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, які виникають із перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, неможливе без дослідження підстав та умов договірної відповідальності у вищезазначеній сфері.

Як впливає з визначення характерних ознак і самої сутності цього правового інституту (договірних зобов'язань), цивільно-правова відповідальність застосовується до осіб, винних у скоєнні цивільного правопорушення. У зв'язку з цим акцентується увага на тому, що для конкретизації визначення правопорушення необхідна характеристика його складу, тобто сукупності елементів, ознак, умов, які й утворюють правопорушення. Першою з об'єктивних підстав відповідальності є наявність шкоди. Зазначається, що ця підстава має місце, як правило, при відповідальності у формі відшкодування збитків. Однак, як видається, наявність шкоди є найважливішою умовою відповідальності у будь-якому випадку, навіть тоді, коли збитків немає. Протиріччя в такому твердженні немає, оскільки поняття «шкода» ширше, ніж поняття «збитки». Вина як умова відповідальності прямо згадується у ст. 614 ЦК України, де зазначено, що особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність лише за наявності вини, якщо інше не встановлено договором або законом. Відсутність вини доводиться особою, яка порушила зобов'язання, тобто в цивільному праві діє презумпція винуватості.

Аналізуючи текст наведеної норми, можна дійти таких висновків: 1) відповідальність за наявності вини є загальним правилом, винятки з якого можуть бути встановлені як угодою сторін, так і законом; 2) вина можлива у формі умислу або необережності, проте, для договірної відповідальності вина у формі умислу нехарактерна.

У процесі дисертаційного дослідження було встановлено, що, як правило, при виникненні цивільних правовідносин з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, учасники цих правовідносин далеко не завжди планують порушення умов договору і, відповідно, говорити про критерій передбачуваності (непередбачуваності) результатів порушення договору, не доводиться. Однак, такі випадки можуть мати місце.

Паралельно з цим категорію передбачуваності запропоновано використовувати для оцінки наявності чи відсутності причинного зв'язку. Водночас, акцентується увага на тому, що чинним законодавством України передбачається така категорія, як «вина або недбалість» пасажирів.

В умовах, коли цивільне законодавство не визначає ознак вини й окремих її видів, при застосуванні норм цивільного права слід враховувати визначення вини, умислу і необережності, що надаються в КК України.

Зазначено також, що вина в цивільному праві може характеризуватися такими ознаками: 1) розуміння (нерозуміння) боржником того, що він не вживає всіх залежних від нього заходів для належного виконання зобов'язання; 2) передбачення (не передбачення) можливості настання шкідливих наслідків; 3) бажання (небажання) настання шкідливих наслідків.

Зроблено висновок, що розглянуті елементи утворюють у сукупності склад цивільного правопорушення, що є підставою цивільно-правової відповідальності. Водночас слід зауважити, що надання загальної характеристики договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, які виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, дає змогу визначити особливості відповідальності вищезазначених осіб.

У Розділі 3 **«Відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів залізничним транспортом»**, який складається з двох підрозділів, аналізується відповідальність перевізника, вантажовідправника та вантажоодержувача за договором перевезення вантажів залізничним транспортом.

У підрозділі 3.1. **«Особливості відповідальності перевізника за договором перевезення вантажів залізничним транспортом»** акцентується увага на тому, що відповідно до ст. 110 Статуту залізниць України залізниця несе відповідальність за збереження вантажу від часу його прийняття для перевезення і до моменту видачі одержувачу. Таким чином, протиправною поведінкою залізниці буде вважатись така поведінка, яка призвела до втрати чи пошкодження вантажу, що був прийнятий до перевезення. Протиправними також будуть вважатись такі дії залізниці, як порушення правил навантаження, недотримання умов транспортування, незабезпечення або неналежне забезпечення охорони вантажу (якщо такий обов'язок покладається на залізницю) та ін.

У підрозділі акцентується увага на тому, що втрата вантажу – це не лише його загибель, фактичне знищення, а й неможливість для перевізника видати вантаж одержувачу у встановлений строк; нестача вантажу – це кількісне зменшення прийнятого до перевезення вантажу (зменшення ваги, міри, кількості порівняно з даними, що вказані у накладній); пошкодження вантажу – це така якісна зміна вантажу, яка викликає зменшення його цінності у вигляді неможливості або зменшення ефективності використання вантажу за призначенням.

Відзначається, що необхідною умовою цивільної відповідальності залізниці за втрату чи пошкодження вантажу є причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою, у зв'язку з чим перевізник не відповідає за втрату чи пошкодження вантажу, які сталися не через його протиправні дії.

Звертається увага на те, що відповідальність сторін договору перевезення вантажів у цілому і перевізника зокрема, визначається лише законом, а не угодою сторін.

Особливістю відповідальності перевізника за порушення договірних зобов'язань є її обмежений характер. Відповідальність перевізника встановлена або у формі відшкодування фактично понесених збитків (крім упушеної вигоди) – у випадку втрати, нестачі, псування і пошкодження вантажу, або у формі виключної неустойки. При цьому акцентується увага на тому, що перевізник несе відповідальність за збереження вантажу не лише в процесі його транспортування, але і в період знаходження вантажу у віданні перевізника на станції відправлення.

У цей час склалася практика автоматичного звільнення залізниці від відповідальності за наявності визначених обставин. Відповідальності залізниці за порушення договірних зобов'язань під час перевезень притаманні певні особливості, які відрізняють її від загальної для всіх учасників цивільних відносин моделі, а саме: одностороннє застосування принципу обмеженої відповідальності до перевізника на відміну від підвищеної відповідальності відправника; застосування за загальним правилом принципу вини перевізника у небереженні вантажу, яка презюмується; особливий механізм реалізації відповідальності перевізника; відсутність свободи сторін у зміні нормативних положень щодо відповідальності у договірному порядку з огляду на те, що у сфері залізничних перевезень діє формулярне право.

У зв'язку з цим пропонується закріпити у ст. 111 Статуту залізниць України таке положення: підставою для звільнення від відповідальності залізниці має бути не сам факт наявності зазначених обставин, а доведений правопорушенням (залізницею) причинний зв'язок цих обставин з правопорушенням, у зв'язку з чим передбачається обов'язок залізниці доводити відсутність своєї вини. Реалізація цієї пропозиції дозволить запобігти випадкам безпідставного звільнення від відповідальності залізниці за небереження вантажу.

У **підрозділі 3.2. «Відповідальність вантажовідправника та вантажоодержувача за договором перевезення вантажу залізничним транспортом»** аналізується положення цивільного законодавства України, яке не встановлює будь-яких особливостей правовідносин між перевізниками та вантажовідправниками, вантажоодержувачами і пасажирями (крім того, що таке перевезення здійснюється за єдиним транспортним документом). Тому на ці правовідносини поширюються загальні правила про перевезення тим видом транспорту, до якого належать транспортні засоби.

Звернуто увагу на те, що вантажовідправники, транспортні, експедиторські і посередницькі організації та особи, які виступають від імені вантажовідправника, несуть матеріальну відповідальність за перевезення у межах і розмірах, передбачених Статутом залізниць України та окремими договорами. Також вантажовідправник несе відповідальність за невиконання плану перевезень згідно із Статутом залізниць України, який також передбачає майнову відповідальність відправників перед залізницею за неналежне виконання обов'язків, які необхідні для укладення договору перевезення конкретного вантажу або завершують перевізний процес, за затримку вагонів і контейнерів через недодання до накладної документів, необхідних для виконання митних, санітарних та інших адміністративних правил або неналежне їх оформлення. При цьому звертається увага на те, що транспортними кодексами (статутами) детально регламентується відповідальність та наведено вичерпний перелік обставин звільнення від відповідальності вантажовідправника за невиконання плану перевезень вантажів.

Після прибуття вантажу до пункту призначення всю відповідальність перед перевізником із перевезення цього вантажу несе вантажоодержувач. При цьому вантажоодержувач на загальній підставі може стягнути з відправника вантажу всі сплачені ним (вантажоодержувачем) штрафи і збори залізниці внаслідок неправильних дій відправника вантажу, а також суми витрат і збитків, пов'язаних із перевезенням. Якщо вантаж був адресований вантажоодержувачу, якого не виявлено в районі залізничної станції призначення, відповідальність перед перевізником несе відправник вантажу.

Розділ 4 «Відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом», який складається з двох підрозділів, присвячено аналізу особливостей виникнення відповідальності перевізника та пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом.

У *підрозділі 4.1. «Особливості відповідальності перевізника за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом»* аналізується організація перевезення вантажів, пасажирів, багажу залізничним транспортом загального користування, яке здійснюється на договірних засадах. Для забезпечення виконання договірних зобов'язань здійснюється перспективне та поточне планування перевезень.

Чинне законодавство України в сфері пасажирських залізничних перевезень, хоча і присвячено питанню відповідальності сторін за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом, але не повною мірою забезпечує інтереси саме пасажирів як споживачів послуг з перевезення. У цьому контексті неабиякої актуальності набувають питання відповідальності перевізника за неналежне виконання договору перевезення пасажирів та багажу, в тому числі за прострочення його виконання.

Відповідальність перевізника за порушення транспортного обслуговування пасажирів, зокрема, за затримку відправлення пасажирів та порушення строку доставлення пасажирів до пункту призначення передбачена

ст. 922 ЦК України, що є новою нормою для транспортного законодавства України. Однак її реалізація на практиці, за відсутності даних положень безпосередньо у договорі перевезення, потребує внесення відповідних доповнень щодо розміру передбаченого штрафу до Статуту залізниці України.

Чинним законодавством у сфері залізничних перевезень не встановлено штраф за затримку у відправленні транспортного засобу, що перевозить пасажирів, та за запізнення у прибутті такого транспортного засобу до пункту призначення. Встановлення відповідальності за домовленістю сторін у ч. 1 ст. 922 ЦК України не враховує ту обставину, що договір перевезення пасажирів зазвичай є договором приєднання, стандартні форми якого розробляє перевізник, а пасажирів надається тільки можливість приєднатися до договору, умови якого розробив та запропонував для приєднання перевізник.

У підрозділі 4.2. «Відповідальність пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом» визначено, що пасажир – відправник багажу (вантажобагажу) несе матеріальну відповідальність за наслідки невиконання встановлених правил поведінки на транспорті, а також зловмисні дії, що призвели до втрати чи пошкодження майна залізниці відповідно до законодавства України. Відповідальність за збереження ручної поклажі, яку пасажир перевозить з собою, лежить на пасажирі. Водночас пасажир як сторона договору перевезення залізничним транспортом несе відповідальність, яка регламентується нормами адміністративного, кримінального та цивільного законодавства. Проте, цивільно-правова відповідальність пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу настає лише у разі заподіяння шкоди майну перевізника (залізниці).

На підставі проведеного аналізу здійснено класифікацію відповідальності пасажирів залізничного транспорту: 1) за критеріями обсягу заподіяння шкоди: а) істотна (наприклад, за ст. 109 КУпАП); б) не істотна (наприклад, за ст. 175-1 КУпАП); 2) за суб'єктом, якому заподіяно шкоду: а) заподіяння шкоди залізниці; б) заподіяння шкоди іншим учасникам цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом; 3) за характером цивільно-правових порушень: а) майнова відповідальність (пошкодження майна залізниці); б) немайнова відповідальність (порушення правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом та порушення правил поведінки пасажирів); 4) залежно від санкцій, які застосовуються до пасажирів: а) відповідальність, що регулюється цивільним законодавством України; б) відповідальність, яка регулюється адміністративним законодавством України; в) відповідальність, яка регулюється кримінальним законодавством України; г) відповідальність, яка регулюється спеціальним транспортним законодавством України; 5) за наявністю або відсутністю вини пасажирів: а) відповідальність при наявності вини пасажирів; б) відповідальність без вини пасажирів.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш істотні положення й пропозиції, рекомендації щодо вдосконалення механізму правового регулювання цивільних відносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом.

1. Цивільні правовідносини в сфері перевезень залізничним транспортом виникають, як правило, на підставі договору перевезення вантажів, пасажирів та багажу, зміст якого складають права та обов'язки його учасників. Невиконання чи неналежне виконання зазначених обов'язків є порушенням умов вищезазначеного договору перевезення, що має наслідком застосування цивільно-правової відповідальності.

2. Відповідальність перевізника за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу залишається обмеженою, оскільки не всі збитки від цих порушень, зокрема, упущена вигода, у цих зобов'язаннях відшкодовуються. При цьому обмеження відповідальності за порушення зобов'язань із перевезення вантажів має односторонній характер і стосується лише перевізника. Санкціям, які застосовуються до вантажовідправника, законодавством за неправильне оформлення накладної надано характер штрафної неустойки, а перевізнику надано право стягнення збитків у повному обсязі з відправника. Такий підхід порушує принцип рівності суб'єктів господарювання, оскільки застосовується не до всього зобов'язання в цілому, а до окремих порушень умов договору. Адже перевезення вантажів залізничним транспортом є підприємницькою діяльністю залізниці як учасника відносин, що виникають з перевезення вантажів та пасажирів залізничним транспортом.

3. Перевізник несе відповідальність за збереження вантажу не лише в процесі його транспортування, але і в період знаходження вантажу у віданні перевізника на станції відправлення. Залізниця несе матеріальну відповідальність за втрату, нестачу, псування або пошкодження прийнятого до перевезення багажу, вантажобагажу, а також за прострочення його доставки, якщо не доведе, що втрата, нестача, псування, пошкодження, прострочення відбулися не з її вини.

4. Підставою для звільнення від відповідальності залізниці має бути не сам факт наявності зазначених обставин, а доведений правопорушником (залізницею) причинний зв'язок цих обставин з правопорушенням. У зв'язку з цим доцільно передбачити обов'язок залізниці доводити відсутність своєї вини. Зазначене положення слід закріпити у ст. 111 Статуту залізниць України. Реалізація цієї пропозиції дозволить запобігти випадкам безпідставного звільнення від відповідальності залізниці за незбереження вантажу.

5. Вантажовідправник несе відповідальність за всі наслідки неправильності, неточності або неповноти відомостей, зазначених ним у накладній, за невиконання плану перевезень, а також за неналежне виконання обов'язків, які на нього покладені чинним законодавством України для забезпечення схоронності вантажу при його перевезенні залізничним транспортом.

6. У цей час відповідальність перевізника за втрату або пошкодження багажу пасажирів має обмежений характер, тобто перевізник несе відповідальність лише у межах вартості перевезеного багажу і лише за наявності вини. Цією нормою перевізник обмежує права та законні інтереси пасажирів, у зв'язку з чим пропонується замість виключної неустойки, що сьогодні застосовується у разі притягнення перевізника до відповідальності за порушення зобов'язання з перевезення багажу залізничним транспортом, використовувати штрафну, яка б надавала можливість стягнення не лише самої неустойки, а й суми збитків.

7. Після прибуття на станцію призначення вантажу всю відповідальність перед залізницею щодо цього перевезення несе одержувач. Якщо вантаж адресовано одержувачу, якого не виявилось на станції призначення, відповідальність перед залізницею несе відправник. Притягнення вантажоодержувача до відповідальності, яка передбачена чинним законодавством України, можливе лише за умови, що він виразив свій намір скористатися своїм правом на прийняття від перевізника доставленого на його адресу вантажу. Такий порядок є наслідком правового становища вантажоодержувача в договорі перевезення вантажу, оскільки договір перевезення вантажів сконструйований за моделлю договору на користь третьої особи. Тому, виразивши намір одержати вантаж, вантажоодержувач стає фактичним учасником правовідносин з перевезення. Саме з цього моменту вантажоодержувач повинен додержуватись своїх обов'язків (обов'язків по забезпеченню своєчасного прийняття доставленого на його адресу вантажу від перевізника і сплаті останньому належних йому платежів, пов'язаних з перевезенням вантажу), та нести відповідальність у випадку порушення зазначених обов'язків. У зв'язку з цим, вантажоодержувач зобов'язаний відшкодувати залізниці збитки, завдані внаслідок пошкодження рухомого складу, перевантаження, неправильного навантаження, застосування неякісної упаковки або неправильного кріплення вантажу.

8. Відповідальність перевізника за заподіяння шкоди життю і здоров'ю пасажирів визначається не правилами про договір перевезення, а нормами зобов'язального права (загальні положення про відшкодування шкоди). У цьому випадку перевізник відповідає за заподіяння шкоди життю і здоров'ю пасажирів (у тому числі безквиткового), виступаючи як власник джерела підвищеної небезпеки.

9. Наявність великої кількості нормативно-правових актів, які регламентують діяльність залізниць щодо перевезень та формують національне транспортне право, і внесені до них зміни призвели до виникнення неузгодженостей між нормами загального та спеціального законодавства, а деякі аспекти, які підтверджуються практикою, на нормативному рівні вирішені невдало як у юридично-технічному, так і змістовому відношенні. У зв'язку з чим цивільне законодавство України потребує подальшого вдосконалення, а деякі його положення – додаткового переосмислення з метою забезпечення прав та інтересів осіб в сфері залізничних перевезень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Сірко Р.Б. Договір перевезення пасажирів залізничним транспортом: загальні положення / Р.Б. Сірко // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць / гол. ред. С.В. Ківалов; відп. за вип. В.М. Дрьомін. – Вип. 66. – Одеса: Юрид. літ-ра, 2012. – С. 133-140.
2. Сірко Р.Б. Правове регулювання договору перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Закон и жизнь: Международный научно-практический правовой журнал. – Февраль 2013. – Кишинэу: SRL «CetateadeSus», 2013. – С. 24-28.
3. Сірко Р.Б. Зміст договору перевезення вантажу залізничним транспортом за законодавством України / Р.Б. Сірко // Митна справа. – Січень 2014. – Ч. 2., кн. 2. – С. 136-143.
4. Сірко Р.Б. Порядок укладення договору перевезення вантажу залізничним транспортом за законодавством України / Р.Б. Сірко // Актуальні проблеми права: теорія і практика: зб.наук.праць. – Вип. № 28. – Луганськ, 2013. – С. 491-498.
5. Сірко Р.Б. Порядок виконання договору перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 1. – Том 1. – С. 192-196.
6. Сірко Р.Б. Цивільно-правова відповідальність пасажирів за договором перевезення пасажирів та багажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Часопис цивілістики. – 2014. – № 16. – С. 213-218.
7. Сірко Р.Б. Договір перевезення вантажу залізничним транспортом за законодавством України / Р.Б. Сірко // Правове життя сучасної України: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.15-річчю Національного ун-ту «Одеська юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 20-21 квітня 2012 р.). Т. 2 / відп. за вип. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – О.: Фенікс, 2012. – С. 124-126.
8. Сірко Р.Б. Деякі питання відповідальності перевізника за договором залізничного перевезення вантажу / Р.Б. Сірко // Римське право і сучасність (Шерешевські читання): матеріали міжнар. наук. конф.(м. Одеса, 11-12 травня 2012 р.). Ч. 1. – Ужгород: Вид. УжНУ «Говерла», 2012. – С. 109-111.
9. Сірко Р.Б. Загальні положення договору перевезення пасажирів залізничним транспортом за законодавством України / Р.Б. Сірко // Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства України на сучасному етапі: матеріали круглого столу (м. Одеса, 9 жовтня 2012 р.). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 235-238.
10. Сірко Р.Б. Умови договору перевезення вантажу за цивільним законодавством України / Р.Б. Сірко // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності і права: матер. міжнар. наук.-практ.конф., присвяченої 15-річчю Національного університету «Одеська

юридична академія» та 165-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 30 листопада 2012 р.). – Т. 2. – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 565-568.

11. Сірко Р.Б. Особливості відповідальності перевізника за договором перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Підґрунтя формування цивільного законодавства України (Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського): матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 7 грудня 2012 р.). – Одеса: Фенікс, 2012. – С. 103-106.

12. Сірко Р.Б. Довгострокові договори перевезення (про організацію перевезень вантажів) / Р.Б. Сірко // Сучасна цивілістика: матер. VIII міжнар. цивілістич. наук. конф. студ., аспір. та молодих вчених (м. Одеса, 29-30 березня 2013 року). – Одеса: Юридична література, 2013. – С. 157-160.

13. Сірко Р.Б. Особливості правовідносин, що впливають із договору перевезення пасажирів і багажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Римське право і сучасність (Шерешевські читання): матер. міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 24 травня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 147-149.

14. Сірко Р.Б. До питання про зміст договору перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук.-практ.конф.(м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.). Т.2. / відп. за вип. В.М. Дрьомін В.М.– Одеса: Фенікс, 2013. – С. 641-644.

15. Сірко Р.Б. Деякі питання звільнення перевізника від відповідальності за нестачу вантажу за договором перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Нова редакція Конституції України та вдосконалення цивільного законодавства: проблеми гармонізації: матеріали круглого столу (м. Одеса, 14 вересня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 186-189.

16. Сірко Р.Б. Деякі питання відповідальності перевізника за договором перевезення вантажу залізничним транспортом / Р.Б. Сірко // Цивільно-правова відповідальність: теорія та практика застосування: матеріали круглого столу (м. Одеса, 7 жовтня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 58-60.

17. Сірко Р.Б. Планування залізничних перевезень вантажів / Р.Б. Сірко // Цивілістичні читання, присвячені пам'яті І.В. Шерешевського («Цивільний кодекс України: досвід 10 років застосування»): матеріали інтернет-конференції (м. Одеса, 6 грудня 2013 р.). – Одеса: Фенікс, 2013. – С. 92-95.

АНОТАЦІЯ

Сірко Р.Б. Відповідальність учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2015.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню теоретичних і практичних проблем відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним

транспорт, на підставі системного узагальнення чинного національного законодавства, юридичної практики та зарубіжного законодавчого досвіду.

У дисертації визначаються поняття, підстави, умови та особливості відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом. Дається загальна характеристика договірної відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, визначаються підстави та умови такої відповідальності. Досліджуються особливості відповідальності кожного з учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом, за законодавством України.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України у сфері відповідальності учасників цивільних правовідносин, що виникають з перевезення вантажів, пасажирів та багажу залізничним транспортом.

Ключові слова: відповідальність, договір перевезення, вантаж, пасажир, багаж, залізничний транспорт.

АННОТАЦИЯ

Сирко Р.Б. Ответственность участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом, по законодательству Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2015.

Диссертация посвящена комплексному исследованию теоретических и практических проблем ответственности участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом, на основании системного обобщения действующего национального законодательства, юридической практики и зарубежного законодательного опыта.

В диссертации определяются понятие, основания, условия и особенности ответственности участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом.

Дается общая характеристика договорной ответственности участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом, определяются основания и условия такой ответственности.

Исследуются особенности ответственности каждого из участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом, по законодательству Украины.

При раскрытии особенностей ответственности грузоперевозчика за ненадлежащее исполнение договора перевозки груза железнодорожным

транспортом особое внимание уделяется основаниям освобождения его от гражданско-правовой ответственности. Предлагается закрепить на законодательном уровне положение, в соответствии с которым для освобождения перевозчика от ответственности необходим не только сам факт наличия обстоятельств, освобождающих от гражданско-правовой ответственности, но и доказанная правонарушителем причинно-следственная связь этих обстоятельств с совершенным правонарушением.

Предложен и рассмотрен механизм определения ответственности пассажира железнодорожного транспорта в зависимости от: объема причиненного вреда; субъекта, которому причинен вред; характера гражданско-правового нарушения; санкций, которые применяются к пассажиру; наличия или отсутствия вины пассажира.

Сформулированы предложения по совершенствованию действующего законодательства Украины, регулирующего ответственность участников гражданских правоотношений, возникающих из перевозки грузов, пассажиров и багажа железнодорожным транспортом.

Ключевые слова: ответственность, договор перевозки, груз, пассажир, багаж, железнодорожный транспорт.

SUMMARY

Sirko R.B. Liability of participants of civil relationships, arising from the transportation of goods, passengers and luggage by rail, under the civil legislation of Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of legal sciences, specialty 12.00.03 – Civil Law and Civil Procedure; Family law; Private International law. – National University «Odessa Law Academy», Odessa, 2015.

The thesis is devoted to the complex research of problems of responsibility of participants of civil legal relations, arising from the transportation of goods, passengers and luggage by rail, on the basis of systematic synthesis of existing national legislation, legal practice and foreign legislative experience.

Concepts, grounds, conditions and peculiarities of responsibility of participants of civil legal relations, arising from transportation of goods, passengers and luggage by rail, are defined in the article. General description of contractual responsibility of participants of civil legal relations, arising from the transportation of goods, passengers and luggage by rail is given, grounds and conditions of such liability are defined. Features of responsibility of each participant of civil relations, arising from transportation of goods, passengers and luggage rail, under the legislation of Ukraine, are researched.

Proposals are formulated for improvement of current legislation of Ukraine in the field of responsibility of participants of civil relations, arising from transportation of goods, passengers and luggage by rail.

Keywords: responsibility, carriage contract, cargo, passenger, luggage, railway transport.